

KÜRESELLEŞMENİN KÜLTÜREL DEĞERLER ÜZERİNE ETKİSİ

Adnan MAHİROĞULLARI*

ÖZET

Küreselleşme, son yıllarda sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle önemli bir ivme kazanan küreselleşme, günümüzde ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyut kazanarak az veya çok tüm dünya ülkelerini etkilemeye başlamıştır.

Bu makalede, küreselleşmenin kültürel değerler; özellikle gelenek/görenekler ve dil üzerindeki etkileri incelenmiştir.

ABSTRACT

Globalization is a concept used often in recent years. Nowadays, the concept of globalization which has gained on important acceleration with the development of mass communication devices has begun to influence more or less the whole world in respect of the economic, political, social and cultural.

In this article, the influences of globalization on cultural values, especially on traditions and language have been investigated.

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca sosyal, siyasal ve ekonomik alanda pek çok dönüm noktası yaşanmıştır. İnsanlık, XVIII. yüzyılda Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi iki önemli dönüm noktasına tanık olmuş; biri siyasal, diğeri ekonomik yapıda derin izler bırakarak tarihin akışına köklü bir şekilde yön vermiştir. Tarihteki dönüm noktalarının, bazı uluslara mutluluk sağladığı, bazılarının ise, sonunu hazırladığı ya da insanlara birtakım nimet ve külfetleri birlikte sunduğu bilinmektedir.

Sanayi Devrimi'ni hazırlayan teknolojik sembollerden biri sayılan buhar makinesinin dokuma tezgahlarıyla birlikte ulaşım alanında deniz ve demiryolu taşımacılığında da kullanılması, geliştirilen yeni üretim teknikleriyle çok çeşitli ve bol miktarda üretilen malların uzak ülkelere daha hızlı ve daha ucuz fiyatlarla satılmasına imkan sağlamıştır. Dolayısıyla, günümüzde sıklıkla kullanılan "küreselleşme" süreci, daha o yıllarda ulaşım, taşımacılık ve haberleşme araçlarındaki gelişmelerle yeni bir ivme kazanmış; Sanayi Devrimi sonrası giderek artan sınır ötesi ticaret hacmiyle bariz bir boyuta erişmiştir. Bu bakımdan, Sanayi Devrimi, daha XVIII. yüzyılda, adı o yıllarda küreselleşme olmasa da, içinde bir değişim/dönüşüm süreci oluşturmuştur. Tarihin akışını pek çok bakımdan etkilemeye başlayan bu süreç, 1960'lı yılların başlarında iletişimde "transistor"un kullanımıyla ikinci bir ivme kazanmış; XX. yüzyılın son çeyreğinde bilişim teknolojisinde "mikro chip"lerin icadı, keza uydu antenleri ve internet erişimi sayesinde çağa damgasını vurmuştur. Neticede, küreselleşme, XIX. yüzyılın sonlarında dünyanın çeşitli coğrafyalarını etkilemeye başlamış; XX. yüzyılın sonlarında ise bütün yerküreyi kaplamıştır (Kızılcelik, 2004, 9).

Küreselleşme olgusu, öncelikle sınır ötesi ticaretin yoğunlaşması bağlamında ekonomik boyutlu bir kavram olarak ortaya çıkmış; daha

* Pek çok yazar, küreselleşme sürecini, hem ticaret, hem de kültürel etkileşim bağlamında "coğrafi keşiflere" yani XV. yüzyılın sonlarına kadar götürür (Bkz. A. Turan ALKAN, "Türkler Yeni Bir Medeniyet Tasavvur Edebilirler mi?", *Türkiye Günüğü*, S. 67, Ankara, 2000, s. 5; Sezgin KIZILÇELİK, *Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası*, Anı Yayınları, Ankara, 2004, s. 170).

Küreselleşme sürecinin başlangıcını, kanaatimizce Doğu-Batı ticaretinin simgesi İpekyolu'nun yoğun olarak kullanıldığı XII. yüzyıla kadar indirmek bile mümkündür. Ancak, küreselleşmenin ekonomik ve kültürel boyutunun giderek belirginleşmesi /sistemleşmesi, Sanayi Devrimi sonrasında iktisadi liberalizmin "bırakınız geçsinler" (laissez passer) ilkesinin uygulama alanı bulduğu dönemle başlamıştır.

sonraki yıllarda yeni boyutlarıyla siyasal, sosyal ve kültürel yapıları da etkilemeye başlamıştır.

Fridement, küreselleşme kavramını “insanların, piyasaların, teknolojik gelişmelerle birlikte eskisinden daha hızlı, daha ucuz, daha derin bir şekilde etkileşmesi ve bütünleşmesi” olarak tanımlamış (Benk-Akdemir, 2004, 13); Giddens ise, küreselleşmeyle birlikte “dünyanın köklü bir değişim sürecine girdiğini, temellerinin ekonomiye dayandığı bu değişim sürecinin yeryüzünün belirli bir bölgesiyle sınırlı olmadığını, zamanla her ülkeyi kapsayacağını” (Giddens, 2000, 21-28) ileri sürmüştür. Genel bir ifadeyle, küreselleşmenin, ticaretin serbestleştirilmesi bağlamında, mal, hizmet ve sermayenin hızlı bir akışkanlık kazanarak sınır tanımadan dolaşabilmesi, dolayısıyla dünyanın büyük bir pazar haline gelmesi olarak algılandığı görülmektedir.

Küreselleşme sürecini hazırlayan yeni üretim teknikleri, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki devasa gelişmeler gibi etkenler, uzak mesafelere kolaylıkla ve ucuz fiyata ulaşma, yine uluslararası ölçekte ortaya çıkan rekabetle ucuz fiyata mal satın alma, dünyada olup bitenlerden anında haberdar olma gibi nimet/kolaylıklar sağlamasına karşılık, sosyal korumadan yoksun ülkelerde emeğin yeniden sömürülmesi, sosyal devlet ilkesinin göz ardı edilmesi, ulusal kültürlerin giderek çözülmesi gibi külfet/olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada, küreselleşme olgusunun kültürel boyutu ele alınarak, söz konusu olgunun genel olarak ve Türkiye açısından kültür hayatını hangi noktalarda etkilediği üzerinde durulmuştur.

1.1. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Endüstri Devrimi'nin ortaya çıkışına katkıda bulunan ya da bu devrime kayıtsız kalmayan kimi Batı ülkeleri, devrimin kendilerine sağladığı teknolojik avantajlar sayesinde ekonomik ve sosyal gelişmelerini tamamlayarak dünya ekonomisini ve siyasetini yönlendirmeye başlamışlardır. Bu konumdaki ülkeler, başlangıçta endüstrilerinin hammadde ihtiyaçlarını karşılama, ürettikleri iç tüketim fazlası mallara yeni pazar arama ve politik anlamda etki sahalarını

genişletme adına sömürge faaliyetlerine girişmiş; milli duruş gösteremeyen kimi ülkeleri çeşitli konularda kendilerine bağımlı kılabilmişlerdir. Batılı güç merkezleri, daha sömürgeleştirme sürecinde, bu tip ülkelerde hegemonyalarını devamlı kılabilmek için, XIX. yüzyılın başlarından itibaren misyonerleri kullanarak kendi kültürlerini sömürge ülke halkına benimsetme yolunu da izlemişlerdir. Misyonerler, hamileri oldukları ülkeler adına buldukları ülke insanlarına özellikle kendi kültürlerini tanıtmak ve yaymak, dolayısıyla bu ülkelerde kendi dillerini konuşan, kendileri gibi düşünen taraftarlar oluşturmak tarzında faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu bakımdan, kültürel küreselleşme, sömürgecilikle yeni bir hız kazanmış; misyonerlik faaliyetlerinin içinde önemli bir yer tutarak, insanlarla kurulan bire bir ve yüz yüze ilişkilerle XIX. yüzyılda kısmen de olsa mesafe kat etmiş; XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren araç değiştirerek hızını olağanüstü bir boyutta artırma fırsatı bulmuştur.

Kültürel küreselleşmenin XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren araç değiştirerek hız kazanması, kuşkusuz iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde olmuştur. Politik güç merkezi konumundaki ülkeler, bu defa misyonerleri değil, iletişim araçlarını kullanarak kendi kültürlerini diğer ülke insanlarına daha kolay bir yöntemle tanıtmaya, yayma imkanı elde etmişlerdir. Dünya, ulaşım ve iletişim araçları sayesinde coğrafi mesafe bakımından zaman ve mekan anlamında küçülmüş; insanlar, devletler ve kültürler arası ilişkiler dünya ölçeğinde giderek yoğunlaşmıştır. Başka bir deyişle, eskiden, ancak makul mesafedeki insanlarla bireysel ilişki kurulabilirken, günümüzde zaman ve mekan kavramı aşılıp, McLuhan'ın, dünyanın “küresel köy”e dönüştüğü söylemi çerçevesinde; kıtalararası mekanlardaki toplumlarla bile sosyal, ekonomik ve kültürel ilişki kurulabilir hale gelmiştir.

Günümüzdeki konumuyla küreselleşmenin kültürel boyutu, bu süreci hızlandıran iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak, Batı kültürünün “küresel kültür” adıyla gelişmekte olan ülke kültürlerini yoğun bir şekilde etkisi altına almasını; bazı ülkelerde, baskın (dominant) kültür konumuna geçip ulusal kültürleri aşındırmayı, hatta milli kültürlerin giderek “yerel kültür” (Tuna, 2002, 4) haline gelmesini sağlamıştır.

1.1.2. Küreselleşme ve Kültürel Etkileşim

Kültür, "millet" kavramını oluşturan en önemli unsurdur. Geniş tanımıyla kültür; bilgiyi, sanatı, ahlâkı, örf ve âdetleri, insanın içinde yaşadığı toplumdan kazandığı bütün kabiliyet ve alışkanlıkları kapsayan, atalarından kendilerine miras bırakılan maddi-manevi değerler bütünüdür (Kafesoğlu, 1992, 15).

Kültür olgusu, değişmeyen, hep olduğu gibi kalan bir anlamlar bütünü değildir; zamana, siyasal, sosyal ve ekonomik yapıdaki gelişmelere bağlı olarak değişikliğe uğrayabilir; başka kültürlerle karşılıklı olarak alışverişte bulunabilir. Kültür değişmelerinde sağlıklı olan yol, dayatmacı olmadan, ana kalıp korunarak kültürün çağın gereklerine göre kendiliğinden yeni şekil kazanması, başka bir ifadeyle "gelişerek" değişme süreci izlemesidir.

XX. yüzyılın ortalarından itibaren iletişim araçlarında yaşanan devasa gelişmeler, bireyler, toplumlar ve kültürlerarası ilişkileri yoğunlaştırmış; kendi dışındaki toplum ve kültürlerden habersiz "kapalı toplum"ları açık topluma dönüştürmüştür. Uydu teknolojisindeki gelişmelerin sınır ötesi yayıncılığa sağladığı kolaylıklarla, dünyanın en ücra köşesindeki bir toplumun varlığından, kültüründen artık daha ayrıntılı bir şekilde haberdar olunmaktadır. Dünyanın ücra köşesindeki toplumlar da, bu sayede kendi dışındaki toplumların üretim/tüketim, giyim/kuşam tarzından, kısaca kültürlerinden haberdar olmuşlardır. Bu bakımdan, ülkeler arası haberleşme ağlarının yaygınlaşması, ister istemez bir başka kültürlerden etkilenmeyen kültür bırakmamış; kültürler arası etkileşime yeni bir ivme kazandırarak dünya ölçeğinde kültürel akışı hızlandırmıştır. Dolayısıyla kapalı toplumların sınırlarının aşıldığı bir dönemde kültürlerarası etkileşim, kaçınılmaz ve doğal bir olgu haline gelmiştir. Kültürler arası etkileşim, bir kültürün diğer kültür üzerinde baskın konuma geçmediği sürece olumsuz sonuç doğurmayacağı için, kültürel zenginliğe de katkıda bulunabilir. Ancak, kültürel değişme, etkilenen kültürü giderek aşındırmaya, çözülme sürecine yönlendirmeye neden oluyorsa (Erkal, 2000, 20), sonuçta ulusal kültür, hakim kültürün içinde erimeye (Aslanoğlu, 2000, 166) başlar.

Kültürler arası etkileşim, iletişim teknolojisinde köklü gelişmelerin görüldüğü 1960'lı yıllar sonrası bir süre doğal mecrasında

kendiliğinden sürmüş; 1980 sonrası dönemde giderek tek yönlü bir boyut kazanmıştır. Kültürel etkileşim, bu tarihten sonra bir anlamda Batı kültürünün sistemli bir şekilde diğer kültürlerle dayatılma işine dönüşmüş/dönüştürülmüştür. Tek yönlü ve sistemli bir dayatma, kuşkusuz milli kültür politikaları olmayan ülkelerde mevcut kültür değerlerini "gelişme"ye fırsat bırakmadan "değişime" zorlamış; kültürel farklılaşmaya, keza kültürel heterojenleşmeye neden olmuştur.

Küreselleşme sürecinde, kültürler değişime zorlanırken, birbiriyle tezat oluşturacak şekilde, önce yerel farklılıklar ortaya çıkarılıp eski kültürler parçalanarak yeni biçimlere sokulmakta (Smith, 2002, 6); daha sonra insanlar tek bir kültüre; küresel kültüre yönlendirilmek istenmektedir. Başka bir ifadeyle, bireysel özgürlükler ve çok sesliliğin fazileti adına (Kösoğlu, 2002, 125) toplumdaki en küçük kültürel farklılıkların bile elektronik medya aracılığıyla tüm dünya kamuoyuna sunulması olağan hale gelmiştir (Kongar, 1997, 1). Yerel farklılıkların ortaya çıkarılması, sonuçta mikro milliyetçilik/etnik milliyetçilik akımlarının giderek yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bu bakımdan, kültürel bağlamda küreselleşme, benzerliklerle birlikte farklılıkların, evrenselleşmeyle birlikte yerelleşmenin, modernleşmeyle birlikte gelenekselleşmenin eş zamanlı yaşandığı bir süreç (Yetim, 2004, 135) başlatmıştır.

Netice itibarıyla, kültürel küreselleşmeye ivme kazandıran önemli etkenlerden biri olan iletişim araçlarındaki gelişmelerle birlikte medyanın ulusal sınırları aşarak küreselleşmesi ana hatlarıyla aşağıdaki sonuçları doğurmuştur (Özyurt, 2002, 112-113).

- a) Tüketim ve kitle kültürünün yayılması,
- b) Hayat tarzlarının giderek tekdüzeleşmesi,
- c) Küresel sorunlardan haberdar olunması,
- d) Ulusal kültür ve kimliklerin zayıflaması.

Türk kültürünün, önceki yüzyıllara oranla Batı kültüründen önemli ölçüde etkilenmesi, XIX. yüzyılda Tanzimat sonrası "batılılaşma" süreciyle başlamıştır. Batılılaşma süreci, öncelikle kültürel yapıyı etkilemiş; ülkenin Batıya açılan kapıları konumundaki bazı illerde "alafranga" rüzgarına kapılmış, Batı kültürünü "prestij-kültür" (İnalçık,

2004, 72) olarak algılayan bir gençlik, bu kültüre gıpta ile bakan, Batılı gibi düşünen bir yönetici kesimi doğurmuştur.

Batı kültürünün Türk kültürünü tek yönlü etkilemesine karşı ciddi anlamda önlem alma gereği Cumhuriyet döneminde duyulmuştur. Bu bağlamda, Atatürk döneminde, öncelikle batılılaşma olgusu, "Batı'nın kültüründen ziyade, tekniğini alma" şeklinde yeniden tanımlanmış; Türk kültürünü geliştirmek amacıyla kültürel kurumsallaşmaya önem verilmiştir. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi kurumların oluşturulması, daha önemlisi "Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini yüksek Türk kültürü" olduğunun vurgulanması bu dönemde kültürel yapının gelişmesinin önemsendiğinin somut göstergeleridir. Sonuçta, Atatürk döneminde bir taraftan Batılılaşma sürdürülürken, bir taraftan da milli kültürün korunması ve geliştirilmesine titizlik gösterilmiştir.

Küreselleşme sürecinin, Türk kültürünü yoğun olarak etkilediği ikinci dönem, özellikle görsel iletişimde "televizyon" kullanımının yaygınlaştığı 1970'li yıllarda başlamıştır. Daha önceki yıllarda kendi dışındaki dünya insanının yaşayış tarzını, şehirlerini, sokaklarını, tutkularını kısaca kültürünü sadece "beyaz perde"den izleme fırsatı bulan insanımız, 1970'li yıllarda dış dünyayı televizyonuyla evinde daha yakından, daha teferruatlı tanıma imkanı bulmuştur.

Günümüzde küreselleşmenin, kültürel bağlamda özellikle milli kültürü oluşturan adet/alışkanlıklar ve dil üzerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

1.1.3. Küreselleşmenin Milli Kültürler Üzerine Etkisi

Bir milleti diğerinden farklı kılan yaşayış ve davranış tarzı, milli kültürüyle şekillenir (Kafesoğlu, 1991, 16). Ulusların dili, dini, gelenek ve göreneklere milli kültürlerinin yapı taşlarıdır. Bir İngiliz'le bir Acem'in yaşam ve davranış tarzındaki farklılığı anlamlı hale getiren milli kültürlerindeki değer yargılarıdır. Eğer bir Acem, belirli olaylar karşısında bir İngiliz'le aynı tepkiyi gösteriyor ya da aynı şeyi düşünüyorsa, İngiliz kültürünün Fars kültürünü bazı bakımlardan etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Milli kültürler, başka kültürler tarafından tek yönlü bir etkiye maruz kaldığında o toplumda iki refleks oluşması doğaldır; kültürel etkilenmeye ya "direnc" gösterilir ya da "uygun" bulunup onaylanır (Büyüksü, 2000, 122). Tek yönlü olarak dayatılmak istenen farklı bir kültür, toplum tarafından kolayca benimsenmiyorsa; o toplumda "milli bilinç" gibi bazı dinamikler canlı tutuluyor demektir. Bir ülkede tek yönlü kültürel etkilemenin direnc gösterilmeden kısa sürede kabullenilip uygun bulunması, kuşkusuz o ülkede milli kültür politikalarının olmamasıyla izah edilebilir.

Küreselleşme sürecinin, günümüzde pek çok ülke kültüründe, özellikle Batı kültürü referanslı yeni adet ve alışkanlıklar oluşturduğu gözlemlenmektedir. Milli kültürlerde "görenek" olarak adlandırılan adet ve alışkanlıklar, yeni kuşağın bir önceki kuşakta varlığına tanık olduğu tutum ve davranış biçimleridir. Adet ve alışkanlıkların kazanılmasında yeni kuşağa göreneklik eden bir önceki kuşağın tutum ve davranışları, küreselleşme sürecinde tek kaynak olma özelliğini yitirmiş; işitsel/görsel iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak "küresel kültür" adıyla ikinci bir kaynak daha ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, günümüzde küresel kültür, yeni adet ve alışkanlıkların kazanılmasında önemli bir referans oluşturmuş; başlangıçta homojen olan milli kültürleri zayıflatarak önce melezleştirmiş (hybridisation), daha sonra melezleşmiş milli kültürün yerine kendini homojen kılmak için etkileme faaliyetlerini hızlandırmıştır.

Dünya ölçeğinde kitlesel kültür halinde yeni adet ve alışkanlıkların kazanılması, küreselleşmenin iki boyutuyla; ekonomik ve kültürel boyutuyla yakından ilgilidir. Sermayenin serbest dolaşımı bağlamında pek çok Batılı firma, daha çok kâr etmek, müşteri hedef kitlesini daha da genişletmek amacıyla işletmelerinin şubelerini dünya pazarlarına taşımış; insanlara dünya ölçeğinde yeni tüketim alışkanlıkları kazandırmıştır. Bu tip firmalar, işitsel/görsel medya aracılığıyla reklamın güdüleme (manipulation) işlevi doğrultusunda, yoğun kampanyalar düzenleyerek tüketici davranışlarını etkilemiş; fast-food tipi yemek yeme, belirli "marka" alışkanlığı sağlama gibi ortak bir tüketim kültürü oluşturmanın yolunu açmışlardır.

Günümüzde, yeni tüketim alışkanlıklarının kazanılmasının, başka bir deyişle tüketimin küreselleşmesinin tipik örneklerini McDonald's, Coca Cola, Benetton, Adidas, Nike, Leke, Levis gibi firmalar

sağlamışlardır. Bu firmaların ürettikleri mallar dünya markası haline gelmiş; pek çok ülkedeki insanların giderek ortak tutkusu olmuştur. Adidas marka ayakkabıyı, Pakistanlı bir köylünün ya da bir Norveçli mühendisin ayağında görmek mümkündür. Marka alışkanlığı/tutkusu, küreselleşme sürecinde, XIX. yüzyılda yaygın olarak kullanılan bir ifadeyle adeta “asrın hastalığı”^{*} haline (mal du siecle) dönüşmüştür.

Ortak tüketim kültürü içinde ulusal ve yerel damak tatlarının da küreselleştikten bahsetmek mümkündür. Nitekim, hamburgerin Amerika dışına, dünyanın dört bir yanına yayılması ya da Türk dönerinin fast-food usulüyle sınırlarımız ötesinde pek çok ülkede müşteri bulması bunun çarpıcı bir örneğidir.

Küresel tüketim kültürünün yaygınlaşma sürecinde Türk insanı da, gerek yeni beslenme, gerekse yeni giyim alışkanlıkları edinmiştir. Özellikle genç kuşağa Türk firmalarının ürettiği, markası tanınmayan bir kot pantolonunu ya da tişörtünü, kumaşı küresel markalı ürünle aynı, hatta daha iyi de olsa satmak oldukça güçleşmiştir. Genç kuşak, Adidas, Benetton’dan giyinmenin, McDonald’s lokantalarından hamburger yemenin kendisine imaj kazandıracığına inanmış gözükmektedir.

Küresel kültür, insanımıza yeni adetler de edindirmiş; evlilik adetlerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Örneğin, düğünlerimizde “halay çekme” yerine “dans etme” giderek adet haline gelmiştir. Halayın yerine dans etme adeti ikame edilirken, beraberinde bu iki etkinlikte kullanılan müzik aletleri de değiştirilmiş; bateri, gitar ve org, davul-zurna ve bağlamanın yerini almış; memleket havaları, küresel kültürün “rock” müziğinin gerisinde kalmıştır. Son yıllarda Türk televizyonlarında sıklıkla gösterime giren Brezilya dizilerinin etkisiyle, düğünlerde “samba” dansı yapan genç kızlarla karşılaşmaktadır. Daha ilginç, küresel medya, son günlerde Türk evlilik adetlerini kökünden sarsacak yeni bir güdülemeye yönelmiş; yerli medya aracılığı ve “Biz evleniyoruz” söylemiyle genç kız ve delikanlıları belirli bir süre aynı konutta misafir ederek yeni bir eş seçme adeti geliştirmeye yönelmiştir.

* Romantizmin geliştiği XIX. yüzyılın başlarında, özellikle şiir ve romanda sıklıkla işlenen “melankoli” teması asrın hastalığı olarak tanımlanmıştır.

Küresel kültürün insanımıza holiganlık, satanizm gibi yeni adet/alışkanlıklar sunduğuna tanık olunmakta; sayıları az da olsa gençler arasında şeytana tapabilenlere, milli maçlar sonrasında taşkınlık yapıp kan dökenlere rastlanmaktadır.

1.1.4. Küreselleşmenin Dil Üzerine Etkisi

Dil, kültürel değerlerin başında gelir; insanlar arasında iletişimi sağlayan, kültür birikimini kuşaktan kuşağa taşıyan bir araçtır. Daha önemlisi, “millet” denilen sosyal varlığı, ancak aynı dili konuşan insanlar oluşturur. Kültür birliğini, dil birliği sağlar (Tuna, 2004, 4). Bu bakımdan dil, insan topluluklarını bir diğerine göre farklı hale getiren, bütün içinde kitle ve yığın olmaktan kurtaran (Kaplan, 1996, 9) dünya coğrafyasında farklı ulusların varlığını anlamlı kılan en önemli göstergedir.

Ulusları bir diğerine göre farklı kılmakta en bariz gösterge sayılan dilin bozulması, keza bir ulusun dilinin bir diğer ulusun diliyle benzerlik oluşturması, kuşkusuz iki ulus arasındaki farklılıkları aza indirgeyerek beraberinde kimlik bunalımı getirir. Bu bağlamda, pek çok düşünür, edebiyatçı ve lider “dil” üzerinde hassasiyetle durmuşlar; dildeki bozulma ve kirlenmelerin yol açacağı olumsuzluklara dikkat çekmişlerdir.

Atatürk, Türk dilinin geliştirilmesi ve yabancı dillerin istilasından kurtarılmasının gerekliliğine parmak basmış;

“Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” demiştir.

Yine Atatürk, “Türk demek dil demektir. Milliyetin en bariz vasıflarından biri dildir. Türk, her şeyden önce ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır.” diyerek Türkçe konuşmanın önemini kesin bir ifadeyle vurgulamıştır.

İngiliz edebiyatçı George Orwell, “1984” adlı romanında “Dilde yapılan tahribatın insanları duygu ve düşünce birliğinden uzaklaştırıp sürü haline getireceğini, milli benliklerini eriteceğini” (Banarlı, 1996, 5) vurgulamıştır.

Fransız edebiyatçı Alphonse Daudet, “Son Ders” adlı hikayesinde Alsace bölgesinin Almanlar tarafından işgal edildiği günlerde dilin önemine dikkat çekmek için bir öğretmenin ağzından Fransızlara seslenmiştir;

“Evlatlarım, size son defa ders veriyorum; bu bölgedeki okullarda Almanca’dan başka dille artık eğitim yapılmayacak. Fransızca’yı hiçbir zaman unutmuyacaksınız; çünkü bir millet esarete düşse bile, diline sahip çıktığı sürece esaret zincirinin anahtarını elinde tutar.” (Yalçın, 1996, 36).

Dil konusunda hassasiyet gösteren düşünürlerin yukarıdaki ifadelerinde iki noktaya vurgu yapılmış; dildeki bozulma/kirlenmelerin milli benliği zayıflatacağı ve bağımsızlığı tehlikeye düşüreceği üzerinde durulmuştur.

Farklı uluslara ait dillerin, özellikle son yıllarda İngilizce’nin, adeta dünya dili “lingua franca” haline gelerek İngilizce konuşan ülkelerin dışında kalan insanların gündelik konuşmalarına kadar girmesi, ticarethanelere İngilizce isimlerin verilmesi küreselleşmenin dil üzerindeki somut etkilerinden bazılarıdır.

Diller üzerindeki söz konusu etkileşimin Türkiye’de özellikle küreselleşmenin hız kazandığı 1980 sonrası dönemde* arttığı gözlemlenmektedir. Ticarethane tabelaları, adeta İngilizce’nin istilasına uğramış; merkez yerine “center”, dükkan yerine “shop”, yıldız yerine “star”, teşhir salonu yerine “show room” kullanılması giderek yaygınlaşmıştır.

Küresel kültürün bir yansıması olarak; ülkemizde “Star Copy Center”, “Bleu Moon İnternet Cafe”, “Baby Land”, “Diamant Patisserie”, Iceberg Net House, “Estetica Coiffur”, “Boutique Collezione” gibi tamamen yabancı dilde yazılı tabelalar; “Hotel The Marmara”, “Moulin Rouge Kebap Salonu”, Türk medyasında Dallas ve Susam Sokağı dizilerinin izlendiği yıllarda “Dallas Kiraathanesi”, Susam Sokağı Dondurmacısı” gibi yarı Türkçe, yarı yabancı sözcüklü tabelalar; “Brothers Kardeşler Market”, Kadir’s in Yeri” gibi yanlış yazılımlar;

* Türkçe, daha önce Müslümanlığın kabul edilmesiyle Arapça’nın, Orta Asya’dan Batıya göç sürecinde yaklaşık 150 yıl kalınan İran’da Farsça’nın, Tanzimat sonrası da Fransızca’nın tesirinde kalmıştır.

“Dürümland”, “Piliçburger” gibi Türkçe sözcüklere yabancı ekler getirilerek hazırlanmış tabelalar görmek artık olağan hale gelmiştir.

Diğer taraftan, küreselleşmenin hız kazanmasıyla ticarethane isimlerinde yabancı isimlerin kullanılması yanısıra, insanımızın gündelik hayatta kullandığı yabancı sözcük sayısında da giderek artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Dildeki kirlenmenin boyutunu, sade bir vatandaşın gündelik hayatında kullandığı yabancı sözcük sayısı ile ölçmek gerekir; zira dildeki kirlenme gündelik hayatta kullanılan yabancı sözcük sayısı ile doğru orantılıdır. İki bilim adamının karşılıklı konuşmalarında “Récession économique, istihdam hacminde negatif etki yapan unsurlardan biridir” ya da bir doktorun servis hemşiresine “Hastaya gastrektomie yapılacak” demesinde yadsınacak bir husus yoktur. Ancak, bir üniversite öğrencisi, teyzesinin kızına “Kuzen, TV’de bir saattir zapping yapıyorum, enteresan bir film bulamadım; bari şu peypırımı ben redakte edeyim, sen de printe et.” diyorsa dilde küresel kültürün izlerini taşıyan aşikar bir kirlenme var demektir. Cümlede kullanılan toplam yirmi sözcükten sekizi yabancı kökenlidir. Bir üniversitemizin yemekhanesi girişinde; günün “mönüsü”: “milföy köfte”, “tavuk şinitzel” şeklinde yemek adları yer alabilmektedir.

Küreselleşme sürecinde, dildeki kirlenmenin bir başka şekli ise, insanımızın küresel kültürün insanı gibi onunla aynı düzlemde, aynı dil mantığıyla düşünerek konuşmasıdır. Örneğin, insanımız, bir Fransız gibi “banyo almak” (Prendre le bain); birine hediye sunarken “Bu senin için” (C’est pour toi!); yine bir İngiliz gibi “Kendine iyi bak” (Look after your self) diyebilmektedir.

Sonuç

İletişimde uydu teknolojilerinin geliştiği, uzak mesafelerin her bakımdan yakınlılaştırıldığı bir dönemde kültürler arası etkileşme kaçınılmazdır. Kültürlerarası etkileşimin karşılıklı ve dayatma olmaksızın kendiliğinden oluşması, kültürel yapıyı olumsuz etkilemez. Ne var ki, belirli bir kültürün, diğer kültürlerle tek yönlü dayatılması durumunda, gerekli önlemler alınmadığında milli kültürlerin aşınması, buna bağlı olarak kuşaklar arası “kültürel çatışma” ve “kimlik bunalımı”nın yaşanması muhtemeldir.

Dünyada birkaç ilkel kabilenin dışında, hiçbir ülkenin küreselleşme sürecinin dışında kalması artık mümkün gözükmemektedir. Ülkelerin, küresel kültürün iletişim araçlarıyla kendi kültürü üzerinde yapacağı tahribatı önleyebilmek için ekranlarını karartma ya da sınırlarını kapatma gibi bir imkanı söz konusu olamayacağına göre; Korkut Tuna'nın ifade ettiği gibi, izleyecekleri iki yol vardır; ya küreselleşme sürecine tamamen teslim olacaklar ya da her milleti millet yapan milli dil, milli kimlik ve milli kültürlerine sahip çıkarak küreselleşme gayyasında kaybolmayacaklardır.

Atatürk'ün 1933'te milli kültürün önemini vurguladığı "Kati olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin milli dili ve milli benliği bütün hayatında hakim ve esas olacaktır." ifadesi, küresel kültürün milli kültürümüzü aşındırmaya zorladığı şu dönemde, 70 yıl öncesindeki anlamının çok üstünde bir anlam taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ALKAN, A. Turan (2000). "Türkler Yeni Bir Medeniyet Tasavvur Edebilirler mi?", **Türkiye Günlüğü**, S. 67, Ankara.
- ASLANOĞLU, Rana.A (2000). **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- BANARLI, N. Sami (1996). "Bir Dil Konferansı", **Milli Eğitim**, S. 129, Ankara.
- BENK, Serkan-AKDEMİR, Tekin (2004), "Globalleşme ve Ekonomik Değişim", **Çimento İşveren**, C. 18, S.1, Ankara.
- BÜYÜKUSLU, Ali Rıza (2000). "Küreselleşmenin Sosyal ve Kültürel Hayata Etkisi", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Editör Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ERKAL, E. Mustafa. **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der yayınevi, İstanbul, 2000.
- GIDDENS, Anthony (2000). **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (2004), "Kültür Etkileşimi, Küreselleşme", **Doğu-Batı Dergisi**, İkinci Baskı, S. 18, Ankara.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1992). **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1996). "Türk Dili", **Milli Eğitim**, S. 129, Ankara.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2004). **Zalimler ve Mazlumlar Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Anı Yayınları, Ankara,
- KONGAR, Emre (1997). "Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür". www.kongar.org/makaleler/
- KÖSOĞLU, Nevzat (2002). **Küreselleşme ve Milli Hayat**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ÖZYURT, Cevat (2002). **Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul,
- SMITH, Anthony (2002) **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çeviren Derya Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul.
- TUNA, Korkut (2003) "Küresel mi, Yerel mi: Neler Oluyor Bize?", **Sosyoloji Dergisi**, Dizi, 3, S. 6.
- TUNA, Korkut (2004). "Dil ve Kimlik", Hacettepe Üniversitesi, İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün Düzenlediği Sempozyum'a Sunulan Tebliğ.
- YALÇIN, Şiar (1996). "En Büyük Hazineyiz ve Bağımsızlığımızın Teminatı Dilimizdir.", **Milli Eğitim**, S. 129, Ankara.
- YETİM, Nalan (2004). "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?", **Doğu-Batı Dergisi**, İkinci Baskı, S. 18, Ankara.